

LES 7: VOLKSE EN BURGERKLEDING VAN DE MIDDELEEUWEN TOT DE 20STE EEUW

RIA WEYTS-RAMOND

Grondstoffen

Tot aan de 20ste eeuw waren de belangrijkste grondstoffen waarvan de kleding werd gemaakt wol, linnen, zijde, katoen en leer:

- wol is afkomstig van de dierenvacht, hoofdzakelijk van schapen;
- linnen is de bewerkte stengel van de vlasplant;
- zijde komt van de spindraad van de zijderups;
- katoen is afkomstig van het pluus van de katoenplant;
- leer komt van dierenhuiden.

Van de eerste vier grondstoffen worden draden gesponnen en in weefsels of breisels verwerkt. Nieuwe grondstoffen zijn aan het eind van de 19de eeuw de half-synthetische (o.a. acetaat en viscose) en in de 20ste eeuw de vol-synthetische (o.a. polyester en nylon).

De meeste kleding wordt van geweven stoffen gemaakt. Bij het weven worden lengtedraden (de ketting) en breedtedraden (de inslag) met elkaar verweven in een bepaald patroon.

Weefsels

De belangrijkste weefselpatronen:

Linnenbinding of platbinding: iedere inslag gaat afwisselend over of onder een kettingdraad. Dit type wordt o.a. gebruikt voor het linnengoed en de wollen lakenbereiding (laken, baai)

Rips: variant op de platbinding. Door draden van ongelijke dikte of dubbele draden wordt een ribbeleffect gekregen.

Keper: Keperstoffen zijn te onderscheiden in 2/1 en 2/2 die met respectievelijk drie of vier schachten geweven worden. De draden kruisen dan twee op en één of twee neer. Door dit de volgende inslag één draad te laten verspringen krijg je een diagonale lijn in het weefsel. Veelvuldig gebruikt voor wollen en gemengde weefsels voor kleding, meestal een stevig weefsel.

Satijn: bij inslagsatijn wordt de inslag om de 4 (of meer) kettingdraden gebonden. De lange flatterende draden liggen dicht op elkaar en bedekken de ketting. Kettingssatijn werkt precies andersom. Vooral bekend van zijde, maar het wordt ook van wol en katoen gemaakt.

Damast: Variatie op de satijnbinding, waarbij een patroon wordt ingeweven (linnen tafellakens, bovenkleding in zijde en/of wol).

Fluweel: Fluweel of velours is een weefsel waarbij korte lusjes worden gevormd door een aparte pooldraad. Deze lusjes kunnen vervolgens (deels) open gesneden worden.

Een weefsel is aldus een optelsom van de gebruikte grondstof(fen), de wijze waarop het garen wordt bewerkt, het patroon van de stof en vervolgens de afwerking (verven, ruwen e.d.) Dit levert een verwarrende hoeveelheid benamingen op van stoffen die in de loop der eeuwen niet consequent op hetzelfde type stof betrekking hebben.

Breisels werden vooral toegepast in kousen, truien, mutsen en handschoenen.

Stoffen waren naar verhouding erg duur, en daarmee ook de kledingstukken. Daar staat tegenover dat de kwaliteit ook veel beter was dan de standaardstoffen nu. Een goede kwaliteit lakense wollen stof kon een generatie meegaan voordat hij helemaal versleten was. Kleding werd vaak tweedehands verkocht, aan de mode aangepast, gekeerd, voor kinderen vermaakt en kon, als het tot de draad was versleten, met de vottenboer worden meegegeven. Er zijn daarom maar weinig kledingstukken van de lagere- en middenstand overgebleven. Textiel was dermate kostbaar, dat zelfs hemden, mutsen, servetten e.d. in de boedelinventarissen werden genoteerd. In een boedelinventaris uit 1631 van de vrouw van de cipier in de Gevangenpoort werden 2 rokken getaxeerd op 36 gulden. Als een dagloon van een meesterloodgieter uit die tijd 1 gld 4 stuivers bedroeg, zou hij alleen al 15 dagen moeten werken om een tweedehands rok te kopen. Dan had hij nog niet gegeten en zijn huisvestingskosten zijn ook nog niet berekend. De jaarhuur voor een behoorlijke woning bedroeg in die tijd tussen de 30 en 60 gulden.

Het aantal kledingstukken dat men bezat was meestal gering: twee tot vijf sets bovenkleding, vijf à tien hemden, enkele paren kousen, één of twee mantels en hoeden. Linnen mutsen, halsdoeken, schorten e.d. had men wel in grotere aantallen.

weefgetouw

Textielnijverheid in Bergen op Zoom

In de Middeleeuwen was hier een wollen lakennijverheid of draperie: in het begin van de 14de eeuw is al sprake van de Lakenhal. Er is een keure van de lakenneringe, vermoedelijk uit de tweede helft van de 14de eeuw met bepalingen over de wol die gebruikt mocht worden, de lengte en breedte van de verschillende wollen stoffen, het vollen en verven van stoffen etc.

Daarnaast werden linnen stoffen voor hemden, mutsjes, halsdoeken, bedlinnen, tafellinnen, handdoeken e.d. geproduceerd door de linnenwevers. De namen Blauwehandstraat of Verwersstraat, Weverskat, de Ramen (omgeving Korenmarkt), de Volderstraat (ten noorden van de Grebbe) en de Vuilbeek (Pastoor Lancrietstraat) herinneren nog aan de lakennijverheid in de noordoosthoek van de stad, evenals talrijke huisnamen. In die straten woonden en werkten de diverse ambachtslieden aan het uiteindelijke product.

Verder waren de twee jaarmarkten in Bergen op Zoom belangrijk voor de handel van allerlei aan de textiel gelieerde producten, met name de Engelse wol en de rode verfstof meekrap.

Diverse kooplieden van elders hadden handelshuizen in Bergen op Zoom: Het Engelse huis, vanaf 1500 in de Engelsestraat (nrs. 25-31), de Halle van Diest (nr. 13), de Halle van Armentières (nr. 17) en de Halle van Weert (nr. 16) in de Hoogstraat voor de lakenhandel en het Oosterlingenhuis in de Zuivelstraat (nr 18-22) als handelshuis van de Hanze.

In de 16de eeuw is het ver gedaan met de lakennijverheid. Een poging van markies Antoon van Glymes om met behulp van Gregorio de Ayala de nijverheid nieuw leven in te blazen mislukte. In 1595 poogde de magistraat nog om drapeniers uit Leiden naar Bergen op Zoom te lokken, maar ook dit liep op niets uit. Er bleven wel linnenwevers in de stad productief: zij hadden in de 17de en 18de eeuw nog een eigen gilde. Ook het ramers- en lakensnijdersgilde bleef actief tot aan de opheffing van de gilden in de Franse tijd.

In 1853 zijn twee kunstwolfabrieken gestart die oude wollen lompen verwerkten tot grondstof voor de spinnerijen. In 1885 was de laatste alweer gestopt. De handel in lompen (samen met oud ijzer en beenderen) van Arnoldus Asselbergs en zijn zonen bleef wel tot 1939 in bedrijf.

stalen geverfde saai

scheren, invetten, kaarden en kammen van de vlokken

het spinnen en weven

het vollen, verven en keuren van de stoffen

Proces lakennijverheid

De volgorde van de werkzaamheden voor het maken van een wollen laken zijn als volgt: allereerst de wolvlokken sorteren, reinigen met water en eventueel zeep. Daarna de vezels kaarden (in dezelfde richting leggen) en deze tot garens spinnen met de spintol of het spinnewiel. Daarna volgt het weven, verven en vollen. Tussentijds wordt het op ramen gespannen. Als laatste volgt het scheren van de uitstekende draden, eventueel opruwen en persen. Tussen de diverse bewerkingen werd door de keurmeester de kwaliteit gecontroleerd en werden in verschillende stadia lakenloodjes bevestigd. Het verven kan zowel in de vlok, aan de streng als na het weven worden gedaan.

De belangrijkste kleurstoffen waren:

Voor de kleur blauw: eerst wede en vanaf de 17de eeuw indigo. Met behulp van urine en potas werd de kleurstof eerst opgelost en na oxidatie aan de vezels gehecht. Dit proces duurde 3 dagen. De blauwververs vormden een aparte beroepsgroep.

De andere kleurstoffen zijn beitskleurstoffen die met een oplossing van metaalzout (o.a. aluin) aan de vezels hechten. Voor rood werd voornamelijk meekrap gebruikt. De jaarmarkten in Bergen op Zoom waren de belangrijkste handelsplaats hiervoor. Karmozijnrood kwam van kermes en cochenille, beide afkomstig van schildluizen. Met wouw werd geel geverfd. Groen kon alleen worden verkregen door blauw over te verven met geel. Voor kleurecht zwart werd blauw overgeverfd met meekrap of met onder andere galappels in combinatie met ijzersulfaat ('cooperrood').

*links rode meekrap
rechts wedeblauw en
gele wouw*

Het is duidelijk dat het een milieuvervuilende nijverheid was. Vandaar ook de benaming Vuilbeek voor de huidige Pastoor Lancrietstraat, waarin gespoeld werd en het vuile water werd afgevoerd. De Vuilbeek werd overigens mede verontreinigd door leerlooierijen in Wouwsestraat en omgeving.

Het vollen is een verviltingsproces om de stof dichter en steviger te maken. Dat gebeurde in grote kuipen of kommen met vollersaarde en urine. De vollers stonden vrijwel naakt in de volkom twee dagen op de wollen stoffen te trappen. Later gebeurde dat ook machinaal in volmolens. Na het vollen werd de stof gespoeld, gewassen en op ramen gespannen om te drogen en te rekken. Na keuring werd de stof opgeruwd met kaardedistels, geschoren en geperst.

Voor uitgebreide informatie zie: Hanna Zimmerman, Textiel in context. Een analyse van archeologische textielvondsten uit 16de -eeuws Groningen, Groningen 2007.

Rond 1675 werd voor het eerst in Europa katoen bedrukt op de wijze van de Indiase sits. In 1687 richtte Philips van den Brandt een katoendrukkerij op in de buurt van Amsterdam. Sits werd na een voorbehandeling eerst van zwarte contouren voorzien waarna het motief per kleur werd geverfd en waarbij de niet te kleuren delen met was werden afgedekt alvorens in het verbad te gaan. In eerste instantie werd voornamelijk in diverse rode tinten geverfd. Voor blauw was een ander verfpocedé nodig, zoals boven beschreven. Later werd ook blokdruk toegepast.

Kleding vervaardigen

Voor nieuwe bovenkleding moest men vóór 1800 naar de kleermaker. Zij waren de enigen die stof mochten 'snijden', dat wil zeggen patronen uitknippen en een nieuw kostuum naaien. De oude kleerkopers die gebruikte kleding verhandelden mochten wel kleding vermaken. Vrouwen mochten (voor de verkoop) in principe alleen linnengoed naaien of kledingstukken waarvoor nauwelijks patronen hoefden te worden uitgeknipt. Een voorbeeld van het laatste is het Walcherse jakje dat door ingenieus invouwen de passende coupe kreeg. Het maken van mutsen, halsdoeken en kragen was vrouwenwerk, evenals het stijven en opmaken van de mutsen.

Mode

Omdat de kleding zo kostbaar was, was het heel geschikt om status uit te drukken. Het feit dat men zich een nieuw kostuum kon permitteren was een teken van welstand. Daarnaast werd men in bepaalde kringen ook geacht om steeds in een nieuwe variatie te verschijnen. We zien dat nu nog terug op Prinsjesdag. Tot 1800 was er geen verschil tussen mannen en vrouwen wat betreft de luxe uitvoering en versiering van de kleding. Al was het wel aan de adel voorbehouden om bepaalde luxe stoffen en versieringen te gebruiken volgens de zogenaamde weeldewetten. Niet dat de rijke burgerij zich daar altijd aan hield, getuige de

vele herhalingen van de wetten. Pas aan het begin van de 19de eeuw werd de kleding van de man ingetogener. De burgerij volgde de mode in gematigder vorm.

Basisonderdelen van de kleding

Onderkleding

Hemd: Op de huid werd een knielang linnen hemd gedragen. Dit was goed wasbaar en diende ook om zweet en lichaamsvet op te vangen en de bovenkleding daartegen te beschermen. Pas in de 19de eeuw werd een katoenen onderbroek gebruikelijk. Mannen trokken de slippers van het hemd tussen de benen door om de broek af te schermen. Vanaf de 16de eeuw komt een stukje van het hemd in het zicht.

Onderbroeken: In de middeleeuwen waren er kleine onderbroekjes voor mannen. Er waren nog geen broeken, alleen hoge kousen, de zogenaamde hosen. Deze hosen groeiden in de 15de eeuw tot een broek waarna in de zestiende eeuw een splitsing kwam tussen de bovenbroek en knielange kousen. Voor vrouwen werd het pas in de 19de eeuw gebruikelijk een (lange) onderbroek te dragen, zonder kruis omdat toiletbezoek met meerdere lange rokken geen sinecure was.

Kousen: Pas vanaf 1550 waren er fijne gebreide kousen, daarvoor genaaide 'hosen'. Ze werden met kousenbanden opgehouden. De eerste kousenbreimachine werd in 1589 uitgevonden.

Bovenkleding algemeen

De vrouwen droegen tot aan het eind van de 1e wereldoorlog jurken of rokken tot (minstens) op de enkel. Het bovenlijf was meestal nauw aangesloten, vaak door een korset of keurslijf ondersteund. De armere vrouwen droegen deze keurslijven vaak als bovenkleding in combinatie met een halsdoek. Rijkere vrouwen droegen hier een japon overheen.

De kleding van de mannen vertoonde meer variatie zoals per periode wordt beschreven. Ook hier geldt dat een vest of hemdrock door de armen als bovenkleding werd gedragen. De rijkere droegen vanaf de 17de eeuw de voorloper van het colbert: de rock.

Hoofdbedekking

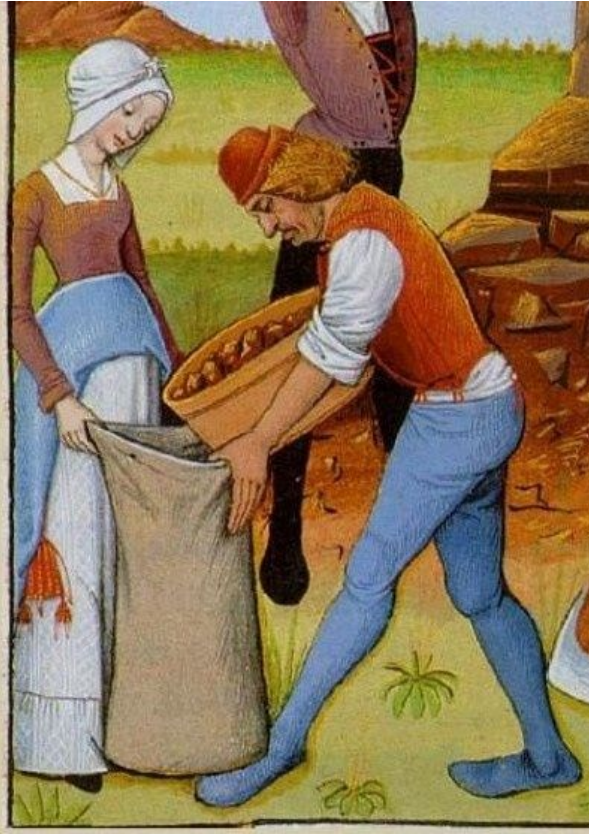
Het was niet gebruikelijk het hoofd onbedekt te laten. Voor vrouwen uit de lagere - en middenklasse was dat doorgaans een witte hoofddoek of muts. Modieuze vrouwen lieten dat wel eens achterwege tot ongenoegen van de dominee en pastoor. Mannen droegen mutsen, baretten, hoeden en petten.

Schoeisel

Pas tegen 1600 werden er hakken onder de zolen van de schoenen gemaakt. Hierdoor werden de schoenen veel beter bestand tegen slijtage. Tot die tijd werden wel houten trippen met leren bandjes onder de leren schoenen aangetrokken. Klompen werden in Brabant pas in de 19de eeuw op het platteland gedragen.

kleding ca 1250

kleding 15de eeuw

Middeleeuwen tot 1550

De mannen droegen een wambuis (oorspronkelijk een opgevuld jasje voor onder een harnas, onder het overkleed gedragen) en hosen. Oorspronkelijk waren dit genaaide kousen die in de 15de eeuw steeds langer werden tot ze aan de taille reikten en uiteindelijk een broek vormden. In de 16de eeuw splitsten de hosen tot een aparte kniebroek en losse kousen. (boxen en chausses) Werklieden droegen een soort kielen die hooguit tot de knie reikten. Daarover droegen de heren een overkleed: in de 14de eeuw de surcote, in de 15de eeuw de houppelande en begin 16de eeuw de paltrock met daarover een tabbaard. De lengte varieerde van enkel tot knielang (met uitzondering van de korte houppelande rond 1460).

De mantel had de vorm van een halfronde tot cirkelvormige cape die van knielang tot tegen de enkel reikte, al dan niet van capuchon voorzien.

kleding 1e helft 16de eeuw

De kaproen is een kap die reikte tot aan de schouders. Het hoofd en de nek waren helemaal bedekt; alleen het gezicht werd vrijgelaten. De kaproen eindigde achter op het hoofd in een lange punt (lierepijp of lamfer genoemd) als een soort puntmuts. In de 15de eeuw werd de kaproen ook wel gekanteld en als een soort tulband gedragen. In de 16de eeuw werd een platte baret gedragen, de bonnet.

De vrouwen droegen een onderkeurs, een enkellang onderkleed met rijgveter om het bovenlijf in te snoeren en de borsten te ondersteunen. Daaronder knielange genaaide kousen die met kousenbanden werden opgehouden. Er werd een losse zwarte kraag met linnen onderkraag bij gedragen. De onderkraag of neerstik bleef ook in de 17de en 18de eeuw in gebruik. Daarover werd een lang overkleed gedragen met dezelfde benamingen als de mannen: 14de eeuw surcote, 15de eeuw houppelande, begin 16de eeuw tabbaard. Rijke vrouwen hadden een sleep. Op het hoofd een hoofddoek of een sierlijk hoofddeksel in diverse variaties voor de rijke dames. Volkse vrouwen droegen ook wel een kaproen die aan de hals open was over de hoofddoek.

De mantel voor de vrouwen had de vorm van een halve of hele cirkel die tot de enkel kwam. De huik was een mantel die in de 16de en 17de eeuw op het hoofd werd gedragen, al dan niet voorzien van een klein hoedje om hem op de plaats te houden. Bontvoeringen waren populair in houppelandes en tabbaarden. Deze werden ook binnenshuis gedragen.

kleding 2de helft 16de eeuw '

1550-1670

In het midden 16de eeuw veranderde de kleding: de hemden die eerst nog verstopt zaten onder de bovenkleding kwamen in het zicht. De kraag groeide uit van een fronsje tot een grote losse kraag met plooiën (lobben) en later een platte liggende kraag, al dan niet met kantversiering. Aan de polsen werden bijpassende losse witte manchetten gedragen.

De mannen droegen het wambuis als bovenkleding in combinatie met een kniebroek en genaaide of gebreide kousen. De jassen werden korter: variërend van de heupen tot de knieën (casack). Daarbij kon een cape gedragen worden. Onder het wambuis kon een hemdrock of borstrock worden gedragen. Armere mannen droegen ook wel alleen een hemdrock over het hemd.

Bij de vrouwen werd een scheiding tussen lijfje en rok voor het eerst toegepast. Bij de losse rok en los lijfje met vetersluiting droegen volkswomen een kort manteltje of jakje. Dit manteltje was vaak met bont gevoerd en komt veelvuldig voor op de geschilderde huistaferelen uit de 17de eeuw. Het lijfje werd in de loop van de 17de eeuw van baleinen voorzien: het zogenaamde stiklijf of keurslijf. Het jakje bleef een belangrijk volks kledingstuk tot eind 19de eeuw. De gegoede dames droegen over het lijfje en de rok een los overkleed, de zogenaamde vlieger. Daarbij werd in de 17de en 18de eeuw een versierd borststuk gedragen (borstje). Daarnaast werd ook een japon uit één geheel gedragen. In de boedelinventarissen kan met tabbaard zowel de open als de gesloten japon worden bedoeld. Het was gebruikelijk meerdere rokken over elkaar te dragen, waarbij de bovenste de bouwen werd genoemd.

In plaats van de hoofddoek werd een wit mutsje gedragen in combinatie met een ondermutsje en een oorijzer dat om het achterhoofd was geklemd. In de 16de eeuw was het bovenmutsje hartvormig, later boogvormig en vervolgens plat. Het mutsje varieerde in de loop van de tijd meer dan de jakken en rokken. Het zijn ook met name de verschillende mutsvormen die streekgebonden uitvoeringen kregen. Naast de witte kraag met kant werd ook een eenvoudiger halsdoek gedragen, vooral in combinatie met de jakjes.

kleding midden 17de eeuw

1670-1790

Bij mannen werd het wambuis vervangen door een vest en een knielange jas (rock). De kniebroek bleef nog tot aan het begin van de 19de eeuw. Het vest was eerst nog vaak in een andere stof dan de jas en de kniebroek. In de loop van de 18de eeuw werd het ook wel uit dezelfde stof gemaakt. Rijke mannen leefden zich uit in met zijde, zilver of goud geborduurde vesten en jassen. De gegoede burgerij droeg hetzelfde model maar dan zonder de luxe borduursels. De lagere standen hadden vaak alleen een eenvoudige wollen hemdrock of kamizool en een eenvoudige mantel. In de plaats van de losse witte kragen kwam de lange halsdoek in gebruik. De split van het hemd was aan de voorzijde van lubben van stof of kant voorzien, evenals aan de manchetten. Wie het zich kon veroorloven ging aan de pruik, zeker als men niet van zichzelf een volle haardos had. Binnenshuis maakte men het zich comfortabeler met een huismuts en een gewatteerde kamerjas, de zogenaamde Japansche rock. Het was niet ongebruikelijk om meerdere lagen over elkaar te dragen. Zo is er een beschrijving van de kleding die Cornelis Schoot aan had toen hij in januari 1747 in de Zuivelstraat overleed: een linnen hemd, twee wollen hemden, een borstrok (met mouwen?), een gezondheid (brede lap om de borst die met dubbele rij knopen sloot), katoenen kamerjas (gewatteerd?), blauwe broek, één paar kousen en een muts op het hoofd. Aan kleding bezat hij verder nog: twaalf hemden, acht hemdrocken waarvan één wit, 30 dassen, acht paar mouwen, twee hoeden, één pruik, één blauwe rockjas, vest en broek, één bruine rockjas en vest, één leren broek, twee kamerjassen en één overjas.

kleding rond 1700

Tegen 1700 kwam een hoge kuifmuts in de mode bij de vrouwen, in combinatie met een overkleed met sleep en plooiën (mantua), een borststuk en een bijpassende rok.

Tegen 1730 werden de rokken steeds wijder en werden ze ondersteund met hoepels. In vereenvoudigde vorm werden er kleine hoepels bij de heupen gedragen. De burgervrouwen droegen de japon in eenvoudiger variant met plooiën langs de voorzijde (de sac). Aan de achterzijde kon de japon aangesloten zijn of met losvallende plooiën vanaf de schouder (de

zogenaamde robe à la Française). Borduurwerk en kant werd veel toegepast. Daarnaast droeg men jakjes in dezelfde stof als de rok, zodat het ensemble één geheel vormde.

Volksvrouwen bleven aparte rokken en lange jakken dragen, in combinatie met halsdoek, schort en muts. De kleurige katoenen sits uit India en de gedrukte katoentjes waren geliefd voor de jakken en rokken. Daarnaast waren er gewatteerde en doorgestikte rokken en lijfjes. Over het hemd werd door volksvrouwen ook wel een borstrok gedragen die middenvoor dicht geregen werd en daaroverheen een keurs en grote (gekleurde) halsdoek. De grote voorstrook van de kuifmuts van het begin van de eeuw werd kleiner en ontwikkelde zich tot de cornetmuts die we later in streekkostuums in allerlei variaties tegenkomen. Aan het eind van de 18de eeuw komt de dormeusemuts in de mode. In West-Brabant is deze mutsvorm in de streekdracht tot begin 20ste eeuw gedragen.

Een voorbeeld van de kleding van de vrouw vinden we in de boedelinventaris van Henderina van Gent uit 1766: twaalf hemden, vier schorten, negen neusdoeken (halsdoeken) van neteldoek en zes van linnen, tien mutsen, een zwart zijden kap, een mof en een waaier, drie japonnen, een schoudermantel, een borstrok, vier katoenen manteltjes (jakjes), twee kalaminken (glanzend gewalste stof) rokken, een chamoze (zijden charmeuse?) rok en drie andere rokken.

kleding midden 18de eeuw en bedrukt jak

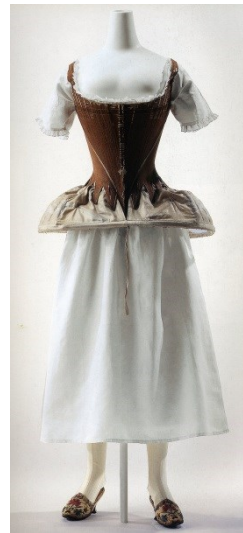

rond 1750 en dameshemd

kleding tweede helft 18de eeuw - sitsen rok - herenhemd

damasten hemdrock - onderkleding met corset en kleine hoepel - japon tweede helft 18de eeuw

1790-1820

De stijve korsetten raakten uit de gratie en de taille schoof omhoog, bij de vrouwen tot kort onder de borsten en bij mannen tot boven de navel. Dat gebeurde niet alleen bij de japonnen, maar ook bij de jakjes. Onder de (soms doorschijnende) sluike japonnen werden lange onderbroeken gedragen. De (modieuze) mannen droegen voortaan nauwsluitende lange broeken, korte vesten en knielange jassen met hoge kragen en een gestrikte halsdoek. De stoffen waren effen, voor de jas meestal donkerblauw of zwart en voor de broek licht oker of beige. Daarbij werd eventueel een hoge hoed gedragen. De panden van de jas waren van voren weggesneden (frak). Het moderne rokkostuum is hiervan afgeleid.

*rechts eind 18de eeuw
links begin 19de eeuw*

Een voorbeeld van de kleding van de plattelandsvrouw in Brabant uit die periode: een rode baaien onderrok, een gestreepte bovenrok, een borstrok van sits of gestreepte kalemink over het hemd en daarover een damasten keurslijf en geruite doek. Uiteraard droeg zij daarbij een schort. Naast borstrok en keurslijf werden ook laag uitgesneden jakken gedragen. Op het hoofd een klein mutsje met oorijzer. De man droeg een kuitbroek, hemdrock, korte of knielange rock (cent genoemd), een knoopdoekje en een ronde of driekante hoed. Er werden schoenen met gespen bij gedragen.

burgerkleding begin 19de eeuw - plattelandsdracht

1820-1865

Er werd in die periode teruggegrepen op het verleden. Met de opkomst van de burgerij werd de mode wat soberder. Bij de vrouwen zakte de taille weer naar de natuurlijke plaats en de rokken werden weer breder. De opsmuk was ingetogener. Bij de mannen was alleen het vest nog een kleurig accent. De gegoede dames wisselden van kleding al naar gelang het tijdstip van de dag en de gelegenheid.

Op het platteland kwam de lange kiel als overkleed voor de man in zwang, in combinatie met een lange broek. De vrouwen volgden op eenvoudige wijze de mode, wel met de grote kleurige omslagdoek en de muts uit de streek. Het zijn met name de variaties in de mutsen die de kenmerkende onderdelen van de streekdrachten in Brabant vormden. Onder de witte tule mutsen werd een zwarte ondermuts gedragen.

meisjesjurk rond 1850, damesonderbroek zonder kruis - jak en rok ca 1855

1865-1910

Inmiddels was de naaimachine tot ontwikkeling gekomen. Dat leidde uiteindelijk tot een confectie-industrie. Warenhuizen verkochten onder andere via catalogi kant en klare blouses, rokken, jassen, pelerines, kinderkleding etc. Handwerktijdschriften stonden vol patronen voor haakwerk en breiwerk. Burgervrouwen kregen meer mogelijkheden om een eigen inkomen te verwerven als onderwijzeres e.d. De modieuze vrouw droeg strak ingesnoerde korsetten.

Bij de mannen werd de lange jas al deels vervangen door het informele colbert. Aan het eind van de eeuw kwam weer een driedelig kostuum in dezelfde stof in de mode. Ook het jacquet dateert uit die periode.

familie ca 1860 - tailleur eind 19de eeuw - herenkostuums begin 20ste eeuw

Streekdracht

Streekdrachten kwamen voornamelijk op het platteland en in vissersdorpen tot ontwikkeling. In de steden werd de mode in meer of mindere mate gevolgd.

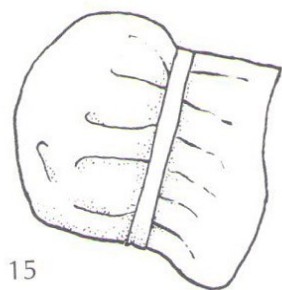
In Brabant werd vooral met de mutsen gevarieerd. In Oost-Brabant kwam de poffer als rijke versiering bovenop de witte muts in zwang als zondagse pronk. Specifiek voor Zuidwest-Brabant was de speldenmuts en het kleine kroontje op de muts. Hoe meer kant aan de muts, hoe rijker de boerin.

In de 19de eeuw kwam de blauwe kiel als werkkleding in gebruik, nu de Bergse vastenavondoutfit.

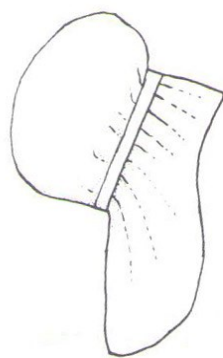
De streekdrachten zijn in West-Brabant nauwelijks tot ontwikkeling gekomen. Als men trouwde schafte men op het platteland een net nieuw kostuum aan waar men zo zuinig op was dat het tot op hoge leeftijd het zondagse kostuum bleef. Zo zie je vooral ouderwetse kleding op de prenten en foto's van de oudere dames met muts.

poffer

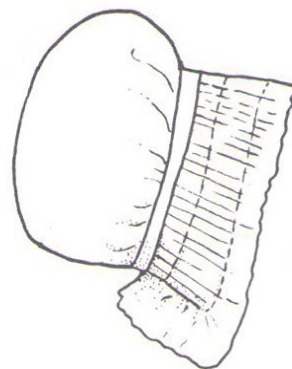

± 1750

± 1825

± 1900

muts uit ket Markiezaat en speldenmuts uit Ossendrecht

Kee van Eekelen uit Lepelstraat

Bechtpaar uit West-Brabant, Bergse vrouw met grote kroon op de muts, dorpsvrouwen na 1825

Markt in Rotterdam midden 19de eeuw

Literatuur en websites

J.A. Zimmerman, Textiel in context, een analyse van archeologische textielvondsten uit 16e eeuws Groningen, Groningen Fea Livestro-Nieuwenhuis, 'die jakken en rokken dragen' Brabantse klederdrachten en streeksieraden, catalogus Noordbrabants Museum, 1986

Ileen Montijn, Tot op de draad, de vele levens van oude kleren, Amsterdam 2017

Bianca du Mortier, Mode & Kostuum, catalogus Rijksmuseum, Amsterdam 2016

www.modemuze.nl

<https://nl/pinterest.com/NLKostuum>

Als u zelf ook een account aanmaakt, kunt u de verschillende afbeeldingen die getoond worden op een eigen prikbord opslaan.

Niets uit deze syllabus mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de betreffende auteur/samensteller.

De gebruikte afbeeldingen zijn als studiemateriaal verzameld via internet en niet voor publicatie bedoeld.

